

15. Yüzyıla Ait İki Mezar Yapısında Anadolu Selçuklu Sanatının İzleri

Traces of Anatolian Seljuk Art in two 15th Century Grave Structures

Hatice Ünlerşen

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Konya, Türkiye

Ph.D., Presidency of Religious Affairs, Konya, Türkiye

haticeunlersen@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-0925-8564>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 02.07.2024

Accepted / Kabul Tarihi: 07.11.2024

Published / Yayın Tarihi: 31.12.2024

DOI: 10.31591/istem.1508745

Cite as / Atıf: Ünlerşen, Hatice. "15. Yüzyıla Ait İki Mezar Yapısında Anadolu Selçuklu Sanatının İzleri". *İstem* 44 (2024), 329-342. <https://doi.org/10.31591/istem.1508745>

Plagiarism / İntihal: *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.*

Copyright / Telif Hakkı: "Authors retain the copyright of their works published in the journal, and their works are published under the CC BY-NC 4.0 license. / Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC-BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır."

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem>

15. Yüzyıla Ait İki Mezar Yapısında Anadolu Selçuklu Sanatının İzleri

Öz

Sanat, bir milletin gelenek, görenek, folklor, alışkanlıkları gibi yaşamın bütün unsurlarını yaşatan ve sürdüren bir yapıdır. Tarihin hafızası olan sanat, sadece bir güzelliği temaşa etmek değil o sanat eserinin tarihi yolculuğuna da şahit olmak demektir. Sanat eserleri, farklı milletler ve dönemler arasında aktarılan kültürel unsurlarla, geniş bir zaman diliminde varlığını sürdürmektedir. Sanat eserlerinin varlığına varlık katan süsleme repertuvarı ise zamanın öncesini ve sonrasını harmanlayan öğelerdir.

Anadolu Selçuklu Dönemini tarihi kayıtlar XI. yüzyılın son çeyreği ile XIV. yüzyılın ilk çeyreği olarak göstermektedir. Ancak Anadolu Selçuklu Sanatının etkisi hâlâ devam etmektedir. Karaman Hoca Mahmud Camii Haziresinde incelenen iki mezar yapısı Anadolu Selçuklu Sanatının beylikler, yani Karamanoğulları Dönemine tesir ettiğini göstermesi bakımından mühimdir. Sanatın her bir dalında karşılaşılan bu öykünme hâli elbette form ve içerik olarak bir milletin sanat hafızasının mikro boyutlu fakat makro derinliği olan üç boyutlu yapılardır. Bir mezar taşında sanatın birçok uzantısını görmek mümkündür. Aynı zamanda da halk kesiminin sanat ve fikir dünyalarında daha çok neyi benimseyip öne çıkardıkları mezar taşlarında görülmektedir. Zira her birey sanat anlayışını yansıtacak bir eseri yaptırmaya imkânı bulamasa da kendinden önce vefat eden birisi için yaptırdığı ve kendi sanat anlayışını yansıtmaya imkânı bulduğu bir mezar yapısı olacaktır.

Sonuç olarak, Anadolu Selçuklu sanatının yüzyıl sonra bile halkın sanat anlayışının en bariz örneği olan mezar taşlarında görülmesi, halk tarafından o sanatın benimsenip beğenildiği ve sürekliliğinin sağlandığı görülmektedir. Günümüzde dahi Anadolu Selçuklu sanatının revaç bulmuş motiflerine rastlamak o dönem sanatının gücünü görmek açısından son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Mezar Taşı, Anadolu Selçuklu Sanatı, Karaman, Karamanoğulları, Hoca Mahmud Camii.

Traces of Anatolian Seljuk Art in two 15th Century Grave Structures

Abstract

Art is a structure that keeps alive and sustains all elements of life, such as tradition, customs, folklore, and the habits of a nation. Art, which is the memory of history, does not only mean to watch beauty but also to witness the historical journey of that work of art. Works of art continue their existence over a wide period of time with cultural elements transmitted between different nations and periods. The ornamental repertoire that adds substance to the existence of works of art is the elements that blend the before and after of time.

Historical records show the Anatolian Seljuk Period as the last quarter of the 11th century and the first quarter of the 14th century. However, the influence of Anatolian Seljuk Art still continues. The two grave structures examined in the Karaman Hoca Mahmud Mosque Graveyard are important in terms of showing that Anatolian Seljuk Art influenced the principalities, namely the Karamanid Period. This state of imitation encountered in every branch of art is of course the three-dimensional structures with a micro-dimensional but macro depth of a nation's artistic memory in terms of form and content. It is possible to see many extensions of art on a gravestone. At the same time, what the public segment adopts and emphasizes in their artistic and intellectual worlds is seen on gravestones. Because even if not every individual has the opportunity to have a work made that reflects their understanding of art, they will have a grave structure made for someone who passed away before them and where they find the opportunity to reflect their own understanding of art.

As a result, the fact that Anatolian Seljuk art is seen on gravestones, which are the most obvious example of the public's understanding of art, even after a century, shows that that art was adopted and appreciated by the public and its continuity was ensured. It is extremely important to come across the motifs of Anatolian Seljuk art that are popular even today in terms of seeing the power of the art of that period.

Keywords: Gravestone, Anatolian Seljuk Art, Karaman, Karamanoğulları, Hoca Mahmud Mosque.

Giriş

Anadolu Selçuklu Sanatı, anayurdu Orta Asya topraklarının bağrından kopup Anadolu topraklarında var olma mücadelesi gösteren bir milletin sanattaki delikanlılık çağıdır. Orta Asya topraklarından çıkmasıyla farklı bir dünyayla temasa geçen Türkler, geçtikleri her topraktan nasiplerini alarak sanattaki ferasetlerini göstermişler ve bunu ulaştıkları coğrafyalara da en mümtaz bir biçimde yansıtmışlardır. Türkler, bir coğrafyada kalıcı olmanın temel şifresini çözerek kılıçla değil eserle kalıcı olunacağı göstermişlerdir.

Sanatın neşet etmesi devletin refah düzeyiyle eş orantılıdır. Yapılan eserlerin kalıcılığı da elbette devletin gücüne ve devamlılığına denktir. 1071 yılında Anadolu'ya giriş yapan Türkler devamlı bir savaş ve siyasi karışıklık içinde olmaları hasebiyle XII. yüzyılın sonuna kadar kalıcı eser politikasını tam anlamıyla gerçekleştirememişlerdir. Bu tarih aralığında yapılan ilk eser olarak anılan Alay Han (Ak-saray) ve Mengüç ülkesinde inşa edilmiş Kale Camii İzzettin Kılıç Arslan (1156-1192) zamanında yapılmıştır. XIII. yüzyıla gelindiğinde ise Sultan İzzettin Keykâvus I (1210-1219) ve özellikle Anadolu Selçuklu Devleti'nin altın çağı olarak anılmasına vesile olan Alâeddin Keykubad I (1229-1236) zamanında eşine az rastlanan eserler ortaya konulmuştur¹.

Tarih içerisinde devletlerin fâni olup sanatın devam ettiği Anadolu topraklarında 1243 yılında Köseadağ Savaşı ile yıkılan Selçuklu Devleti fiilen sona ermiş olmasına rağmen içtimai hayat içerisinde sanat faaliyetleri devam etmiştir. Medeniyetin var olma dili olan sanat artık sultanların eliyle değil, büyük vezirlerin bâniliği ile vücut bulmuştur. Bunun en güzel örnekleri ise Vezir Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Konya'da İnce Minareli Medrese, Sahip Ata (Larende) Camii, Kayseri'de Sahibiye Medrese, Sivas'ta Gök Medrese ve Vezir Celaleddin Karatay'ın Kayseri Karatay Han ve Konya'daki Karatay Medresesi'dir².

Sanatsal faaliyetlerin ilerlediği bu dönemlerde Anadolu coğrafyasında çokça bulunan taş kullanılmıştır. Taştan yapılmış devasa yapılarla dini, sosyo-ekonomik, bilgi, tecrübe ve sanat anlayışını yansıtan Türkler aynı etkileri mezar taşlarında da göstermişlerdir. Boyutu abidevi eserler kadar olmayan mezar taşları dönemin tüm paradigmasını bünyesinde barındırmaktadır. O dönemde yapılan mezar taşlarına işlenen tezyinatlar sadece bir sanat zevkinin göstergesi olmayıp aynı zamanda ince matematiksel hesapların yapıldığı, belli kişilerin bu alanda ustalaştığı ve yazıya aktarılmayan duygu ve düşüncelerin dili olan motif bilgisine vâkıf olduğunu da göstermektedir.

Makalemizin konusu Karaman'da Karamanoğulları Beyliği Dönemi'nde ya-

¹ Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987).

² Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*.

pılmış olan iki mezar yapısındaki ayak ve baş taşlarında görülen Anadolu Selçuklu sanat eserlerinde sıkça karşılaşılan palmet-rûmi, şamdan-kandil ve hayat ağacı motifleridir. Aşağıda bu mezar taşlarının katalog bilgisi verildikten sonra motiflerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

İncelediğimiz mezar taşlarında öne çıkan motifler palmet-rûmi, şamdan-kandil ve hayat ağacıdır. Bunlar içerisinde en göze çarpanlar ise palmet-rûmilerden oluşan süsleme kompozisyonlarıdır. Tarihi Antik Yunan ve Roma dönemlerine kadar dayanan palmet motiflerinin erken dönem örneklerine Mısır ve Mezopotamya'da rastlanmaktadır. Büyük Selçuklu ve Zengi dönemlerinin Şam ve Musul eserlerinde de palmet motifinin farklı versiyonlarıyla karşılaşılmaktadır. Fakat coğrafya olarak en fazla ve farklı çeşitleri Anadolu topraklarında yer almaktadır³. Selçuklu dönemine ait palmet çeşitlerinde bazen yarım palmet kullanıldığı görülsede en yaygın olanı üç dilimli palmet yapraklarıdır⁴. Tarihi eskilere dayanan palmet motifinin Anadolu Selçuklularında zengin örneklerine rastlanılmakla beraber beylikler aracılığıyla Osmanlı'nın erken dönemlerinde de varlığını devam ettirmiştir⁵.

Rûmi kelimesi Anadolu'ya ait demektir⁶. Türklerin Orta Asya topraklarından başlayarak Karahanlı, Gazneli, Abbasi, Emevi ve Fâtîmi dönemlerinde karşılaşılan rûmi özellikle Anadolu Selçuklu sanatında ve Osmanlı dönemi sanatlarında sıkça karşılaşılan bir motif olmuştur⁷.

XIII. yüzyıla ait Erzurum'daki Çifte Minareli Medrese'nin portalinde palmet-rûmi birlikteliği göze çarpmaktadır. Ayrıca Çifte Minareli Medrese'nin eyvan kemerinde ve medresede bulunan kümbetin tezyinatında palmet-rûmi motifleri yer almaktadır. Yine XIII. yüzyıla ait olan Konya İnce Minareli Medrese'nin minaresinin kaidesindeki detaylarda da palmet-rûmi motifleri görülmektedir. Kayseri'de XIII. yüzyılda Sahip Ata tarafından inşa ettirilen Sahibiye Medresesi'nin portalinde, Sivas Çifte Minareli Medrese'nin portalinde palmet-rûmi motiflerinin taş tezyinatındaki en güzel örnekleri bulunmaktadır⁸.

"Şem" kelimesi Arapçada mum manasına gelip Farsça -den/-dan eki ile "Mum taşıyıcı" anlamını oluşturmaktadır⁹. Kandil kelimesinin aslı Latince'dir. Dili-

³ Semra Ögel, "Anadolu Selçuklu Sanatının Önemli Bir Kaynağı Gazne Sanatı", *Türk Kültürü Araştırmaları* 1/2 (1964).

⁴ Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992).

⁵ Selçuk Mülayim, "Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi", *Anatolia* 20 (1976).

⁶ İnci A. Birol - Derman Çiçek, *Türk Tezyini San'atlarında Motifler* (İstanbul: Kubbealti Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 2008).

⁷ Selçuk Mülayim, *Değişimin Tanıkları - Türk Sanatında İkonografik Dönüşümler* (İstanbul: Kaknüs, 1999).

⁸ Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*.

⁹ Nebi Bozkurt, "Şamdan", *TDV İslam Ansiklopedisi C.38*, 2010.

mize kandil olarak geçmiş olan kelimenin aslı “candle” olup aydınlatan, parlayan, ışyan anlamlarına gelmektedir¹⁰.

Kandil motifi için eski tarihlere gidildiğinde de kandilin sadece gündelik bir kullanım eşyası olmasının ötesinde dini bir hüviyetle de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Antalya Müzesi’ndeki 1051 envanter numaralı haç şeklindeki polykandilionun dini bir sembol olarak kullanıldığı, 12 havari ve İsa’yı temsil ettiği görülmektedir¹¹.

Kandil/şamdan motifinin mezar taşlarındaki en erken ve en güzel örnekleri Ahlat Meydanlık kabristanında bulunmaktadır. Beyhan Karamağaralı Ahlat Mezar Taşları kitabında “Kandilli Tezyinat” olarak ayrı bir grup altında topladığı bu mezar taşlarını XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirmektedir. Bu mezar taşlarındaki kandil motiflerinin içine “Allah” kelimesinin yazılı olmasından yola çıkarak kandilin ölünün yolunu aydınlatacağı görüşü öne sürülmüştür. Bazı tarikat ve inançlara göre de Allah’ın nurunu simgeleyen bir unsur olarak görülmüştür. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’de Nur Suresi’nin 35. ayetinde Allah’ın nuru temsili olarak bir kandilde yanan ve her bir yönü aydınlatan ışık olarak tasvir edildiği için İslam sanatında çokça kullanılmıştır¹².

Kandil motifi sadece mezar taşlarında değil seccade örneklerinde de geniş yer bulmuştur. XV, XVI ve XVII. yüzyıllarda Uşak, Gördes, Kayseri halı ve seccadelelerinde sıkça karşılaşılan bir motif olmuştur. Kandil aynı zamanda mimari yapıların süslemelerinde önemli bir motiftir. Mihrap süslemelerinde karşımıza çıkan kandil motifi Anadolu dini mimari yapılarından olan 1180 ile 1181 tarihleri arasında inşa edilmiş Divriği Kale Camii’nin mihrabı üzerinde görülmektedir. Artuklular’ın 1204 tarihli Dunaysır Ulu Camii’nin mihrabında, XIII. yüzyılın sonuna tarihlendirilen ve bugün ayakta olmayan Konya İnce Minare Taş Eserler Müzesi’nde sergilenen Konya Alevi Sultan Mescidinin mihrabında da kandil motifi yer almaktadır¹³.

Anadolu’daki daha geç tarihli mezar taşlarında da kandil motifine rastlanılmaktadır. Akşehir Taş Eserler Müzesi’nde 26 tane şamdan, 24 tane kandil¹⁴ Konya Hoca Ahmet Fakih Camii haziresinde 1 tane¹⁵, Eyüp Sultan Mezarlığında 60 tane¹⁶,

¹⁰ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (İstanbul, 1988).

¹¹ Selda Kalfazade - Ertuğrul Özkan, “Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5 (1989).

¹² Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992).

¹³ Kalfazade - Özkan, “Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine”.

¹⁴ Sevcan Karapıçak, *Akşehir Taş Eserler Müzesi’ndeki Beylikler ve Osmanlı Dönemi Mezar Taşları* (Selçuk Üniversitesi, 2019).

¹⁵ Mustafa Yıldırım, “Konya Hoca Ahmet Fakih Zaviyesi Çevresinde Oluşan Yapı Topluluğu”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7/2 (30 Eylül 2007), 203-232.

¹⁶ Murat Çerkez, “Eyüpsultan Mezarlıklarında Kandil Motifleri”, *Tarihi, kültürü ve sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu VI* (İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1999).

Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığında 18 tane¹⁷, İznik Müzesinde 14 tane¹⁸ kandilşamdan motifli mezar taşı bulunmaktadır. İncelediğimiz mezar taşlarına benzer örnekler Kastamonu Ferhat Paşa Camii haziresinde¹⁹, Trabzon Sülüklü Şehir Mezarlığında²⁰, Edirne Gazi Mihal Camii haziresinde²¹, Manisa Gördes'te²², Edirne Beylerbeyi Camii haziresinde²³, Konya Hoca Ahmet Fakih Camii haziresinde²⁴ görülmekle beraber bu motiflerin en erken ve en güzel örnekleri Bitlis/Ahlat mezar taşlarındaki örneklerdir²⁵. Ayrıca Konya Taş Eserler Müzesi'ndeki bazı sandukaların tüm yüzeyini kaplayan palmet-rûmi motifleri, Konya Mevlâna Müzesi'nde bulunan Mahmud Dede b. Üveys Dede'nin mezar taşının ön yüzünün bordüründeki rûmiler, Kırşehir Aşık Paşa Türbesindeki şir-u hurşid motifli mezar taşının ön ve arka yüzündeki palmet-rûmiler, yine aynı müzede bulunan bitki motifli mezar taşındaki palmet-rûmiler XIII, XIV ve XV. yüzyıl boyunca mezar taşlarında vazgeçilmez motif olmuştur²⁶.

Hayat ağacı, sanatta natüralist bir yaklaşım gibi görülse de aslında arka planında derin anlamlar barındıran bir motiftir. İnsanlık tarihinin farklı dönemlerinde ve çeşitli uygulama alanlarında karşımıza çıkan hayat ağacı motifi biçim ve kompozisyon değiştirerek varlığını korumuştur²⁷.

Uygurlarda Türeyiş Efsanesinde, Yakut-Altay Türklerinde 9 dallı ağaçtan 9 insanın türeyişinin anlatıldığı Ergenekon ve Manas Destanları ile Dede Korkut Efsanesinde ağaç kültüne rastlanılmaktadır²⁸. Mitolojik öğeler arasında en sık kullanılan ağaç gök yüzü, yer yüzü ve yer altını birbirine bağladığı düşünülmektedir²⁹. Aynı zamanda ağaç kültü, ağaçtan türeme inancı olarak da görülmektedir³⁰. Hayat ağacı eski tarihlerden günümüze kadar farklı topluluklarda hayat ve sonsuzluk simgesi olarak varlığını devam ettirmiştir³¹.

¹⁷ Başak Başbay, *Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda Bulunan Beylikler Dönemi Mezar Taşları* (Selçuk Üniversitesi, 2011).

¹⁸ Hür Kamil Biçici, *Manisa Gördes'te bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları* (Gazi Üniversitesi, 2004).

¹⁹ Bengü Gündoğan, *Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları* (Gazi Üniversitesi, 2007).

²⁰ Kader Yer, *Trabzon Sülüklü Şehir Mezarlığı'ndaki 18. Yüzyıl Mezar Taşları* (Gazi Üniversitesi, 2004).

²¹ Burcu Doğan, *Edirne Gazi Mihal Camisi Haziresi'ndeki Mezar Taşları* (Trakya Üniversitesi, 2009).

²² Biçici, *Manisa Gördes'te bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*.

²³ Emine Baş, *Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'nde Bulunan Mezar Taşları* (Trakya Üniversitesi, 2009).

²⁴ Yıldırım, "Konya Hoca Ahmet Fakih Zaviyesi Çevresinde Oluşan Yapı Topluluğu".

²⁵ Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*.

²⁶ Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*.

²⁷ Saliha Ağaç vd., "Hayat Ağacı Sembolizmi", *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/1 (01 Aralık 2015), 1-14.

²⁸ Özlem Alp, "Anadolu ve Orta Asya Türk Kültüründe Bitki Sembolleri", *Sanat Sokağı Kültür ve Sanat Dergisi* 1 (2006).

²⁹ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı* (Ankara: Gece Yayınları, 1991).

³⁰ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2020).

³¹ Dilek Tüm Cebeci, "Türk İşleme Sanatında Hayat Ağacı Motifi ve Uygulamaları", *Arış Dergisi* 21 (2022).

Türklerde farklı alanlarda çok sık rastlanılan ve mitolojik anlamlar yüklenen hayat ağacı motifi Anadolu Selçuklu sanatında en güzel örneklerini vermiştir. Motif çeşitli kompozisyonlar içerisinde kullanılmaktadır. Hayat ağacı tek olarak kullanılmasının yanı sıra kuşlarla, çift başlı kartalla ya da çeşitli hayvanlar içerisinde de kullanıldığı görülmektedir. Konya İnce Minareli Medrese'nin (1258) portalinde yüksek kabartma olarak işlenmiş hayat ağacı, XIII. yüzyılın sonlarında Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin portalinin dış bordüründe görülmektedir. Tokat Gök Medrese Müzesinde geç Selçuklu dönemine ait bir mezar taşında iki kuş figürü ile kullanılan hayat ağacı, Divriği Ulu Camii'nin (1228) kuzey portalinde tek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayat ağacı motifinin en güzel örnekleri Kubadabad Sarayı'nın çinilerinde hayat bulmuştur. Burada da kuş figürleriyle birlikte verilmiş olan hayat ağacı ince bir dal formundadır. İran Selçuklu seramiğinde de (Rayy XIII. yüzyıl) çift sfenks kompozisyonunda hayat ağacı motifinin işlendiği görülmektedir. 1260 tarihli Ahlat'ta bulunan bir mezar taşında nar meyvesi ve rozet kompozisyonu içerisinde hayat ağacı motifi görülmektedir³².

Şekil 1. Hâce Bahşayiş'e Ait Olan Mezar Yapısının Baş Taşının Ön Yüzü.

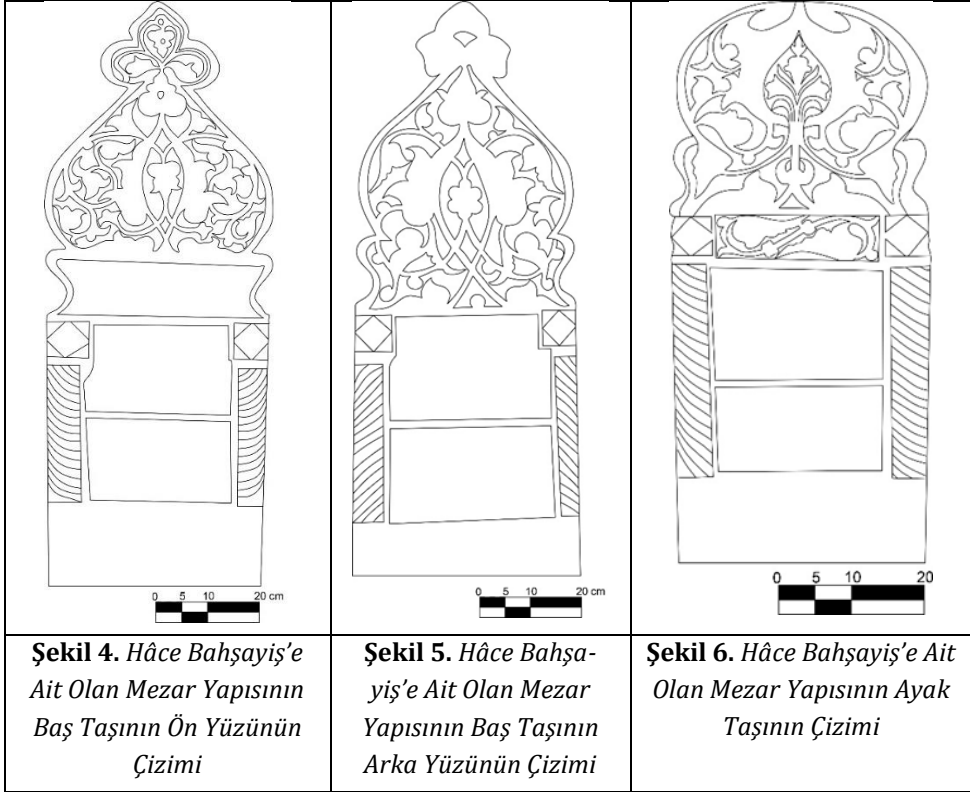

Şekil 2. Hâce Bahşayiş'e Ait Olan Mezar Yapısının Baş Taşının Arka Yüzü .

Şekil 3. Hâce Bahşayiş'e Ait Olan Mezar Yapısının Ayak Taşı.

³² Gönül Öney, "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi", *Belleten* 32/125 (1968).

43 cm enine, 113 cm boya ve 9 cm kalınlığa sahip olan baş taşı konumunda bulunan taş dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız ve bitkisel tepelikle sonlanan bir gövdeye sahiptir. Şekil 1'de ve Şekil 2'de ön ve arka yüzü görülen taşın iki yanında üzerlerine zar başlıklar yerleştirilmiş burmalı sütunçeler bulunmaktadır. Kitabe metninin bulunduğu kartuşlar bu iki sütunçenin arasına yerleştirilmiştir. Sadece ilk satırın bulunduğu kartuş zar başlıkların üzerinde iç bükey bir yapıda yer almaktadır. Bu kartuşun üzerinde bulunan bitkisel tepelik bombeli olarak daralmaktadır. Mevtanın kimlik bilgileri baş taşının arka yüzünde yer alırken, ön yüzünde ise bir dua cümlesi bulunmaktadır.

34 cm enine, 77 cm boya ve 9 cm kalınlığa sahip olan ayak taşı konumundaki taş, dikdörtgen yatay kesitli, başlıksız ve yarım daire kemer tepelikle sonlanan bir gövdeye sahiptir. Şekil 3'te görülen taşın iki yanında üzerlerinde zar başlıklar bulunan burmalı sütunçeler yer almaktadır. İki sütunçe arasında kitabe metni iki kartuş içerisinde verilmiştir. Bu kartuşların üzerine iki zar arasında stilize bitki motifi işlenmiştir. Palmet ve rumilerden oluşan bir süsleme kompozisyonu ise taşın taç kısmına işlenmiştir. Taşın alt kısmına göre süslemelerin bulunduğu üst kısmı daha fazla yıpranmış durumdadır. Yarım daire kemer tepeliğe sahip taşın arka yüzüne ise herhangi bir süsleme veya kitabe metni işlenmemiştir.

İki taş da mermerden kazıma ve zemin oyma teknikleri ile yapılmıştır. Me-

zar taşlarındaki yazılar celf sülüs hattı ile nakşedilmiştir.

Tablo 1. Hâce Bahşayış'e Ait Olan Mezar Yapısının Taşlarının Kitabe Metinleri

Yazılışı	Okunuşu
<p>اكر دنيا وفاكردى نجا صابر جمال محمد جاودانى توفى المرحوم المغفور السعيد الشهيد الى رحمة الله</p>	<p>Baş Taşı Ön Yüzü: Eğer dünyâ vefâkardı necâ sabır cemal Muham- med câvidânî Tüviffiye el-merhûm el-mağfûr es-saîd eş-şehîd ilâ rahmetillâh</p>
<p>تعالى بغفران خواجه بخشایش بن خواجه محمود بن خواجه بخشایش القرمانى</p>	<p>Baş Taşı Arka Yüzü: Teâlâ biğufrâne Hâce Bahşayış bin Hâce Mahmûd bin Hâce Bahşâyîş el-Karamânî</p>
<p>تاريخه فى شهر المبارک جمادى الاولى سنة خمس و خمسين و ثمانمائة</p>	<p>Ayak taşı ön yüzü: Târîhuhû fî şehri'l mübârek cemâde'l Ûlâ senete hamsîn ve hamsîne ve semânimie</p>

Hoca Mahmud Camii haziresinde bulunan ve Hoca Mahmud'a ait olan mezar taşı H.860-M.1455 yıllarına tarihlenmektedir. Toprak mezar olan mezar yapısı mermerden yapılmış baş ve ayak taşı konumlarında iki taşa sahiptir. Taşlarda kazıma ve zemin oyma teknikleri uygulanmış olup kitabe metinleri celf sülüs hattı ile yazılmıştır.

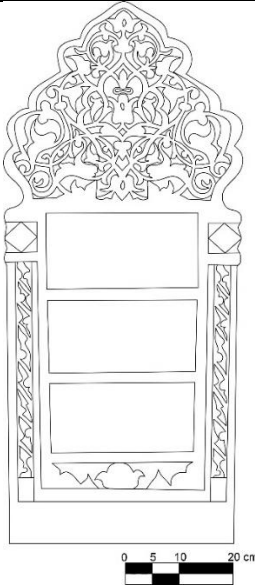
	
Şekil 7. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Baş Taşının Ön Yüzü	Şekil 8. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Ayak Taşının Ön Yüzü

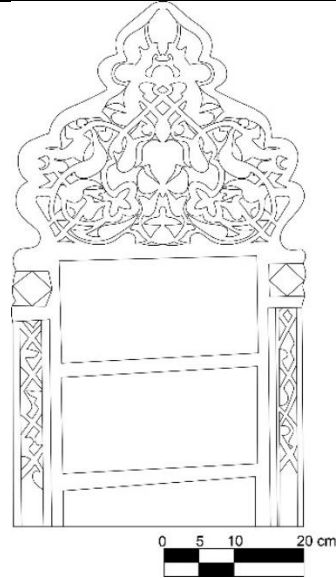
Şekil 9. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Baş Taşının Arka Yüzü

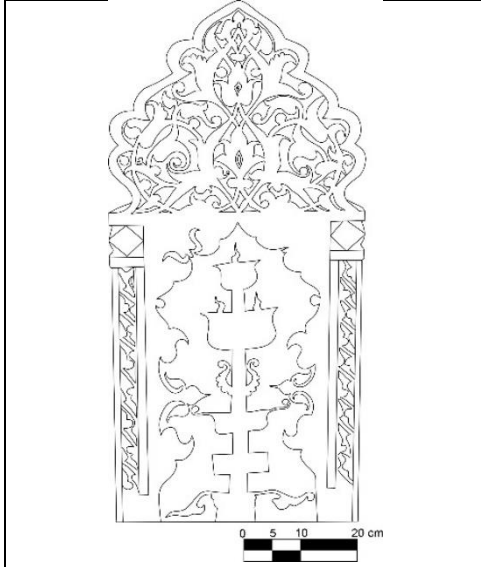
Şekil 10. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Ayak Taşının Arka Yüzü

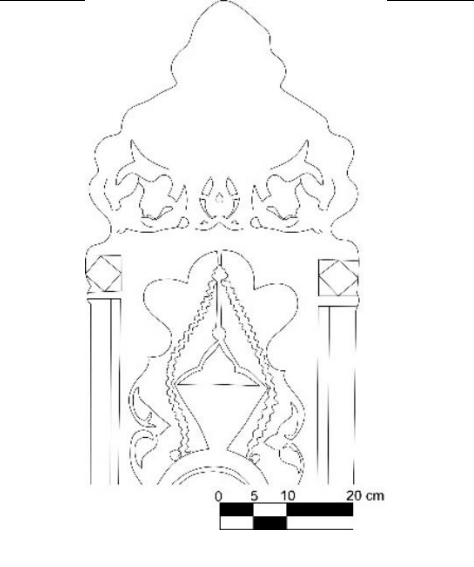
Şekil 11. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Baş Taşının Ön Yüzünün Çizimi.

Şekil 12. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Ayak Taşının Ön Yüzünün Çizimi.

Şekil 13. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Baş Taşının Arka Yüzünün Çizimi.

Şekil 14. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Ayak Taşının Arka Yüzünün Çizimi

Şekil 7'de görülen 45 cm, 101 cm ve 9 cm boyutlarındaki baş taşının ön yüzü iki yanında üzerlerinde zar başlık bulunan sütunçeler ile yükselerek dilimli kemer formunda sonlanmaktadır. Taşın kitabe metni iki sütunçe arasında yer alan üç kartuş içerisine işlenmiştir. Palmet ve rumilerle süslenen taşın taç kısmı en tepede hafif sivrilerek son bulmaktadır.

Şekil 9'da arka yüzü görülen baş taşı bir süsleme kompozisyonuna sahiptir. Taşın iki yanında ön yüzüne benzer şekilde üzerlerinde zar başlıklar bulunan sütunçeler bulunmaktadır. Taç kısmı taşın ön yüzü gibi palmet ve rumilerle süslenmiştir. Taşın bu yüzünde kitabe metni bulunmamaktadır. Bunun yerine etrafı aydınlatan bir şamdan motifi işlenmiştir. Dört ateş yakma bölümü bulunan bu şamdanın ilk iki bölümünde yanan alevler görülmektedir. Zeminde, tüm şamdan motifi kaplayan bir süsleme bulunmaktadır.

Şekil 8'de sunulan 40 cm, 75 cm ve 10 cm boyutlarındaki Hoca Mahmud'a ait olan mezar yapısının ayak taşının iki yanında zar başlık bulunan iki sütunçe bulunmaktadır. Bitkisel bir başlığa sahip olan taşın taç kısmının içi stilize çiçek ve rumi motiflerinden oluşan bir kompozisyon ile süslenmiştir. Hz. Muhammed'e ait olan bir Hadis-i Şerif kitabe metni olarak iki sütunçe arasında bulunan kartuşlara işlenmiştir.

Şekil 10'da görülen ayak taşının arka yüzünde de ön yüzünde olduğu gibi üzerlerinde zar başlık yerleştirilmiş burmalı sütunçeler bulunmaktadır. Kitabe

metni bulunmayan taşın iki sütunçesinin arasına etrafında bitkisel motif bulunan zincirli bir kandil motifi işlenmiştir. Taşın taç bölümüne palmet ve rumi motiflerden oluşan bir kompozisyon işlenmiştir.

Baş taşı kitabesinin Türkçe anlamı: *Merhûm mağfûr saîd şehîd olan Allah Teâlâ'nın rahmetini uman Bahşayış'in oğlu Hoca Mahmud intikâl etti (vefat etti).*

Ayak taşı kitabesinin Türkçe anlamı: *Nebî aleyhisselâm dedi ki: / Dünyâ âhîret ehli üzerine haramdır / Sene-i tarihi H.860'tır toprağı bol olsun.*

Tablo 2. Hoca Mahmud'a Ait Olan Mezar Yapısının Taşlarının Kitabe Metinleri

Yazılışı	Okunuşu
<p>انتقل المرحوم المغفور السعيد الشهيد الراجي الى رحمة الله تعالى خواجه محمود بن بخشايش</p>	<p>Baş Taşı Kitabesi: İntekale el-merhûm el-mağfûr es-saîd eş-şehîd er-râcî ilâ rahmetillâhi teâlâ Hâce Mahmud bin Bahşâyîş</p>
<p>قال النبي عليه السلام الدنيا حرام على اهل الاخرة تاريخه سنة سبعين وثمانمئة طاب ثراه</p>	<p>Ayak Taşı Kitabesi: Kâle'n- Nebîyyi Aleyhisselâm ed-Dünyâ harâm alâ ehli'l-âhirati Târîhuhû senete seb'îne ve semânimie tâbe sürâhu</p>

Ayrıca H.860-M.1455 tarihli Hoca Mahmud'a ait mezar yapısının hem baş hem de ayak taşının iç yüzeyinin taç kısmında palmet-rûmi motiflerinin 1/2 oranında adeta bir dantel gibi işlendiği görülmektedir. Bu mezar yapısının hem baş hem de ayak taşının arka yüzüne nesneli figür işlenmiştir. Baş taşının arka yüzünde ateşi yakılmış, etrafı aydınlatan ayaklı bir şamdan, ayak taşının arka yüzünde de zincirli kandil motifi yer almaktadır. Mermer malzeme üzerindeki bu motifler zemin oyma tekniği kullanılarak mezar taşlarına işlenmiştir.

Karaman Hoca Mahmud Camii haziresinde bulunan H.855-M.1451 tarihli Hâce Bahşayış'e ait toprak mezar yapısının baş taşının hem iç hem de dış yüzeyinde, ayak taşının ise iç yüzeyinde palmet-rûmi motifleri görülmektedir. Motifler 1/2 oranında taşların taç kısmına işlenmiştir. Bu mezar yapısının ayak taşında hayat ağacı motifine de rastlanmaktadır. Motif, mezar taşının taç kısmında 1/2 oranındaki süsleme kompozisyonunun ortasında yer almaktadır. Anadolu Selçuklu sanatında yoğun olarak kullanılmış olan hayat ağacı motifi bu eserde rûmi motifi ile birlikte işlenmiştir. XV. yüzyılın ortalarında yapılmış olan bir mezar taşında hayat ağacı motifi ile karşılaşmanın izahı Orta Asya topraklarında doğup Anadolu Selçuklu sanatında revaç bulması ve XV. yüzyıldaki bir esere yansması olarak açıklanabilmektedir.

SONUÇ

Bir inancın, bir felsefenin anlam yüklediği hayvan, bitki, nesne ya da bunlardan türetilmiş şeylerin somutlaştırılmış hali olan motifler farklı yüzyıllarda ve coğrafyalarda benzer ya da farklı anlamlar yüklenerek karşımıza çıkmaktadır. Elbette bazı motiflerin belli yüzyıllarda çok daha tercih edilip taş, ahşap, seramik, kumaş ya da kitap sanatlarında kullanıldığı görülmektedir.

Sunulan bu makalede inceleme alanımız olan Karaman'da Hoca Mahmud Camii haziresindeki H.855-M.1451 tarihli Hâce Bahşayış ile H.860-M.1455 tarihli Hoca Mahmud'a ait mezar taşları incelemeye alınmıştır. Bu mezar taşlarının katalog bilgileri, fotoğraf ve çizimleri verilmiştir. Yapılan tarihsel araştırmalar ve motif analizleri neticesinde eserlerde işlenen motiflerin karşılığı yoğun olarak Anadolu Selçuklu sanatında görülmüştür. Anadolu Selçuklu sanatının birçok alanında da bu düşünceyi destekleyecek eserlerin mevcudiyeti literatürden verilen örneklerle desteklenmiştir.

Bir devletin varlığından daha uzun nefesli olan sanat yüzyıllar geçse de farklı devlet ya da topluluklarda hayatını devam ettirmektedir. XV. yüzyılın ortalarındaki eserlerde XIII. yüzyılın revaç bulmuş motifleriyle karşılaşmak sanatın etki gücünü göstermesi bakımından son derece önemli görülmektedir .

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Ağaç, Saliha vd. "Hayat Ağacı Sembolizmi". *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/1 (01 Aralık 2015), 1-14.
- Alp, Özlem. "Anadolu ve Orta Asya Türk Kültüründe Bitki Sembolleri". *Sanat Sokağı Kültür ve Sanat Dergisi* 1 (2006).
- Baş, Emine. *Edirne Beylerbeyi Camii Haziresi'nde Bulunan Mezar Taşları*. Trakya Üniversitesi, 2009.
- Başbay, Başak. *Akşehir Nasrettin Hoca Mezarlığı'nda Bulunan Beylikler Dönemi Mezar Taşları*. Selçuk Üniversitesi, 2011.
- Biçici, Hür Kamil. *Manisa Gördes'te bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları*. Gazi Üniversitesi, 2004.
- Biol, İnci A. - Çiçek, Derman. *Türk Tezyîni San'atlarında Motifler*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, 2008.
- Bozkurt, Nebi. "Şamdan". *TDV İslam Ansiklopedisi C.38*, 2010.
- Cebeci, Dilek Tüm. "Türk İşleme Sanatında Hayat Ağacı Motifi ve Uygulamaları". *Arış Dergisi* 21 (2022).
- Çerkez, Murat. "Eyüpsultan Mezarlıklarında Kandil Motifleri". *Tarihi, kültürü ve sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu VI*. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1999.
- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2020.
- Doğan, Burcu. *Edirne Gazi Mihal Camisi Haziresi'ndeki Mezar Taşları*. Trakya Üniversitesi, 2009.
- Eliade, Mircea. *Kutsal ve Dindışı*. Ankara: Gece Yayınları, 1991.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul, 1988.
- Gündoğan, Bengü. *Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları*. Gazi Üniversitesi, 2007.
- Kalfazade, Selda - Özkan, Ertuğrul. "Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine". *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5 (1989).
- Karamağaralı, Beyhan. *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1992.
- Karapıçak, Sevcan. *Akşehir Taş Eserler Müzesi'ndeki Beylikler ve Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*. Selçuk Üniversitesi, 2019.
- Mülayim, Selçuk. *Değişimin Tanıkları - Türk Sanatında İkonografik Dönüşümler*. İstanbul: Kaknüs, 1999.
- Mülayim, Selçuk. "Selçuklu Palmet Motiflerinin Tipolojisi". *Anatolia* 20 (1976).
- Ögel, Semra. "Anadolu Selçuklu Sanatının Önemli Bir Kaynağı Gazne Sanatı". *Türk Kültürü Araştırmaları* 1/2 (1964).
- Ögel, Semra. *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Öney, Gönül. *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.
- Öney, Gönül. "Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi". *Bellekten* 32/125 (1968).
- Yer, Kader. *Trabzon Süslüklü Şehir Mezarlığı'ndaki 18. Yüzyıl Mezar Taşları*. Gazi Üniversitesi, 2004.
- Yıldırım, Mustafa. "Konya Hoca Ahmet Fakih Zaviyesi Çevresinde Oluşan Yapı Topluluğu". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7/2 (30 Eylül 2007), 203-232.